

3. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за заг. ред. А. Ф. Мельник. - К. : Знання, 2009. - 582 с.
4. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : К.І.С., 2002. - 420 с.
5. Збірник досліджень ефективності виконання державних програм / Швед. нац. Бюро аудиту ; Швед. ін-т держ. упр. - К., 2002. - 103 с.
6. *Мескон М.* Основы менеджмента : пер. с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури ; общ. ред. Л. И. Евенко. - М. : Дело, 1998. - 704 с.
7. *Нижник Н. Р.* До проблеми ефективності державного управління в Україні / Н. Р. Нижник // Підвищення ефективності державного управління: стан, перспективи та світовий досвід : зб. наук. пр. - К. : Вид-во УАДУ, 2000. - С. 6-11.
7. *Сороко В. М.* Оцінка ефективності діяльності державних службовців / В. М. Сороко // Вісн. держ. служби України. - 2006. - № 2. - С. 20-26.
9. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. - К. : Оріяни, 1998. - 364 с.
10. *Чемерис А. О.* Аудит адміністративної діяльності : навч. посіб. / А. О. Чемерис, М. Д. Лесечко, Р. М. Рудніцька. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2003. - 212 с.

Василь Пасічник,

*кандидат політичних наук, доцент,
докторант кафедри політичних наук
та філософії ЛРІДУ НАДУ*

**Функції національної ідеї
в забезпеченні національної безпеки**

У статті розкрито функціональний аспект національної ідеї. Проаналізовано функції національної ідеї та її роль у забезпеченні національної безпеки. Розглянуто роль національної еліти у формуванні та реалізації національної ідеї. Наведено визначення національної ідеї з огляду на її функціональний аспект.

Ключові слова: національна ідея, функції національної ідеї, національна еліта, національна безпека.

The functional aspect of national idea is exposed. The functions of national idea are analyzed. The role of national elite in forming and realization of national idea is considered. Definition of national idea is given, taking into account its functional aspect.

Key words: national idea, functions of national idea, national elite, national security.

Постановка проблеми. Після здобуття незалежності держави та на межі тисячоліть Україна знову опинилася на роздоріжжі щодо вибору свого подальшого шляху розвитку. З огляду на регіональну диференційованість Україна не є однорідною країною, між різними її регіонами існують суттєві відмінності, навіть цілком протилежні геополітичні орієнтації. Одночасно спостерігаємо також поглиблення соціального розшарування українського суспільства на багатих і бідних та розмивання середнього класу.

Сьогодні технократична (індустріальна) цивілізація переживає гостру кризу, виникли глобальні проблеми, які загрожують існуванню людської цивілізації, проектуючись і на Україну. В таких умовах загострюються міжцивілізаційні суперечності, і незалежна Україна може знову опинитися в епіцентрі протистояння між різними цивілізаціями (західною, російською і мусульманською тощо). Сьогодні вона зазнає все більшого тиску з боку провідних геополітичних гравців, які відстоюють передусім власні національні інтереси, часто намагаються вирішити свої проблеми за її рахунок, використовуючи протиріччя всередині країни. Україна опинилася перед серйозними викликами і загрозами своїй національній безпеці, потребою консолідувати українське суспільство, долаючи існуючі регіональні, соціальні, етнічні та релігійні суперечності.

Консолідувати суспільство з метою вирішення наявних проблем можна за допомогою української національної ідеї. Однак щодо неї в українському суспільстві немає цілковитої одностайності. Є противники української ідеї, які висловлюють проти неї такі аргументи: національна ідея втратила свою актуальність в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції; Україна є багатонаціональною державою, а тому українська національна ідея здатна не консолідувати, а навпаки, поглибити розкол і посилити суперечності в українському суспільстві; українська національна ідея за своїм змістом поступається цивілізаційним проектам Заходу і Сходу (передусім Росії), а тому є архаїчною, менш привабливою та хуторянською за своїм змістом. З огляду на це потрібно перш за все з'ясувати, а чи дійсно потрібна Україні своя національна ідея. А якщо потрібна, то які функції в суспільстві вона повинна виконувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В Україні національну ідею та українську національну ідею досліджували В.Андрущенко, М.Вівчарик, О.Забужко, О.Картунов, Г.Касьянов, А.Колодій, О.Корх, В.Котигоренко, В.Кремень, І.Кресіна, І.Курас, О.Майборода, М.Ларченко, Н.Левченко, С.Макарчук, М.Маринович, М.Обушний, Н.Небилиця, А.Паніна, О.Пашкова, Ю.Римаренко, С.Римаренко, М.Степико, А.Фартушний та ін. Однак функціональний аспект національної ідеї залишається практично недослідженим. У своїх роботах автори переважно акцентують свою увагу на державотворчій та консолідуючій функціях національної ідеї.

Серед сучасних дослідників найбільш повно розглянув цю проблему А.Фартушний [6; 7]. Він виділяє такі функції: етнотворча, інтегруюча, аксіологічна, ідентифікуюча, експресивна, культуротворча, державотворча, футурологічна. З багатьма висновками цього автора можна погодитися, однак недоліком цієї роботи є цілковите ототожнення таких понять, як етнос та нація, автор на перше місце ставить функцію етнотворення, а функцію націєтворення взагалі не називає. Слід зазначити, що між етносом і нацією є певні відмінності, які полягають у тому, що нація є не просто етнічною, а саме етнополітичною спільнотою. А в окремих випадках нації виникають не на етнічній, а на політичній основі (наприклад бельгійська, швейцарська нації). В його роботі спостерігається дублювання певних функцій, і навпаки, упущення дуже важливих, на наш погляд, функцій: методологічної, світоглядної, модернізаційної, мобілізаційної, стабілізаційної, соціалізації. Для потреб державного управління ця функціональна модель не зовсім придатна. Автор пропонує свою функціональну модель, яка виділяє основні функції, що більш придатні для державного управління, при формуванні й реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Отже, найповніше національна ідея виявляє себе через вплив на політичні та загалом суспільні процеси, інакше кажучи, через такі функції: націєтворення та націогенези, методологічну, світоглядну, ідеологічну, прогностичну, інтеграційну, мобілізаційну, модернізаційну, стабілізаційну, функції національного виховання та соціалізації.

Мета статті полягає у визначенні та аналізі функцій національної ідеї в суспільстві, представити та обґрунтувати придатну для державного управління функціональну модель національної ідеї.

Виклад основного матеріалу. Національна ідея є важливим чинником націєтворення та націогенези, - у цьому полягає її основна функція. Національна ідея формує й зберігає національну ідентичність народу, консолідує населення певної території в інтегровану ідейно-політичну спільноту на основі спільних інтересів, цінностей та ідеалів. У результаті виникає нація, що є стійким організмом, який існує навіть в умовах бездержавності. Нація як суспільний організм проходить певні етапи у своєму розвитку на шляху реалізації власного національного покликання та втілення у життя свого національного ідеалу, виконуючи свою роль у всесвітньо-історичному процесі та роблячи свій внесок у розвиток людства.

Змістом методологічної функції національної ідеї є осмислення спільнотою та її членами навколишнього світу і визначення у ньому місця власної нації. Національна ідея зводить усі явища і вияви національного життя до спільного начала, а отже, виступає засобом узагальнення "досвіду буття даної нації в тому природному та соціальному довіклі, в яке дана нація вписана" [7, с. 13]. Це дає змогу систематизувати інформацію про різні

аспекти буття нації у довершену систему знань. У результаті виникають теоретичні концепції, які відображають національну єдність народу, спільний менталітет, культуру та історичну долю; його окремішність, унікальність, неповторність та відмінність від інших народів; а також призначення і роль у світовому процесі. На цій основі нація формує свою національну ідентичність та осмислює своє покликання у світі. За допомогою таких ментальних конструкцій відбувається осмислення, оволодіння і раціоналізація колективного національного підсвідомого. Це сприяє самопізнанню народом своєї сутності, формує в нього позитивну об'єктивну самооцінку, обґрунтовує його самовизначення та самоствердження на міжнародній арені. Завдяки об'єктивному самопізнанню свого "національного Я", слабких і сильних рис свого національного характеру у нації формується здатність до національної самореалізації, відповідей на зовнішні виклики.

Світоглядна функція національної ідеї полягає в тому, що вона є синтезом теоретичного знання і віри й ґрунтується на системі національних цінностей. Людина, осягаючи національну ідею як теоретичне знання, пропускає її через внутрішній світ і формує в такий спосіб свої переконання, світогляд. Цей світогляд є сукупністю ціннісних орієнтацій, певних програм поведінки та реагування на події в суспільстві, які забезпечують життєдіяльність людини на національному тлі. Він укорінюється на сублімінальному рівні психіки і пронизаний емоціями, ціннісними настановами й волевими спонуваннями [4, с. 13]. Під впливом національної ідеї, яка формує національну "Я-концепцію", національні відчуття, які здебільшого мають природно-біологічний, генетичний характер, трансформуються в усвідомлені "Ми-почуття" [5, с. 119]. Український світогляд містить у собі не лише систему ідей, а також українське світобачення, світорозуміння й світовідчуття, що відображає і одночасно формує національну ідею.

Виконуючи ідеологічну функцію, національна ідея виявляє себе в програмах політичних партій та державних курсах, де осмислюються потреби, формулюються національні інтереси. Національна ідея формує загальнонаціональні цілі, вказує на оптимальні шляхи і методи їх реалізації. В ідеології ідея нації трансформується в політичну доктрину, що стає програмою національного розвитку.

Національна ідея виконує державотворчу функцію, оскільки стає основою ідеології державотворення, обґрунтовує суверенітет нації над певною територією, визначає взаємовідносини між владою і народом, легітимізуючи цю владу в суспільстві. Національна ідея, зазначає А.Фартушний, є "одним із головних чинників політичного життя, виступаючи в ньому своєрідним політичним конструктом" [6, с. 17].

Національна ідея реалізовує також прогностичну функцію, тобто дає змогу на основі національного ідеалу передбачати процеси розвитку су-

спільства, нації. Саме в національній ідеї національна мрія трансформується в національний ідеал, а напівусвідомлені та часом фантастичні образи бажаного майбутнього набирають рис цілком досконалої моделі національного й соціального ладу народу, що відображає його культурно-психологічні особливості [5, с. 108].

Національна ідея виконує важливу інтегративну функцію, об'єднуючи соціальні та політичні групи суспільства (що є носіями різних, нерідко протилежних, інтересів) навколо національного ідеалу та національних цінностей, забезпечуючи консолідацію спільноти, її організацію та самоорганізацію. Національна ідея інтегрує також еліту та народні маси, згладжує суперечності між ними, сприяє узгодженню їх інтересів, змушує їх підпорядковувати свої зусилля досягненню загальнонаціональної мети. Національна ідея формує важливе почуття патріотизму, національної солідарності, взаємодопомоги і взаємопідтримки, що дозволяє згуртувати соціально неоднорідне суспільство для реалізації своїх національних інтересів, виконання наявних історичних завдань, що постали перед національною спільнотою.

Національна ідея також виконує мобілізаційну і модернізаційну функції, між якими існує тісний зв'язок. В умовах руйнування соціальної структури саме нація як найстійкіша форма єдності великої групи людей є неодмінною передумовою консолідації та мобілізації суспільства для виходу із системної кризи. Національна ідея в контексті цих процесів виступає одним із чинників мобілізації суспільства у процесах його модернізації та якісних трансформацій, за умови, якщо ця ідея адекватно відображає світові процеси і місце в них своєї нації. За таких умов відбувається спалах пасіонарності, що зумовлює поступ у національному розвитку, який дозволяє такій нації зайняти провідне місце в загальноцивілізаційних процесах.

Особливо це важливо в сучасному суспільстві, коли процеси модернізації та трансформації відбуваються у контексті глобалізації, яка має об'єктивний, закономірний і незворотний характер. Національна ідея у цих умовах стає перешкодою впливу уніфікації та гомогенізації як негативних наслідків глобалізації на окремі національні спільноти, що призводить до розмивання їх національних ідентичностей. Національна ідея та національний ідеал дають змогу спільноті сформувати адекватну стратегію відповіді на цивілізаційні виклики, а також бути залученими у світові інтеграційні процеси та впливати на них з погляду власних національних інтересів. Як влучно зазначає Мішель Вевйорка, спільноти спираються на свою культурну ідентичність не для того, щоб протистояти глобалізованій економіці, а для того, щоб взяти у ній найактивнішу участь [1, с. 137-138].

Національна ідея відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку та підтримки соціальної рівноваги в суспільстві, оскільки визначає загальнонаціональні ідеали, цінності, цілі та інтереси, навколо яких

об'єднуються її громадяни, соціальні групи, класи тощо. Це сприяє подоланню протистояння в суспільстві, залагодженню конфліктів та формуванню національної солідарності різних верств населення з метою реалізації національних інтересів і виконання свого покликання у світі, що визначається національною ідеєю. На цій основі вдається досягнути балансу інтересів особи, суспільства та держави і, отже, відновити суспільну рівновагу, забезпечити стабільне й злагоджене функціонування національного організму, суспільства загалом.

Національна ідея - важливий чинник стабілізації міжнародних відносин. Формуючи на основі національної та культурної ідентичності власну міжнародну ідентичність, нація реально визначає місце, статус та роль власної держави в системі міжнародних відносин, сприяє підтриманню балансу сил та створенню ефективних механізмів забезпечення міжнародної безпеки, що загалом стабілізує міжнародну систему. Однак, якщо окрема нація прагне утвердити своє домінування над іншими націями, це свідчить, що її національна ідея зазнала спотворення у формі шовінізму та національного месіанства, і це дестабілізує міжнародні відносини.

Національна ідея є важливим чинником виховання, соціалізації і розвитку гармонійної духовної особистості як носія національних цінностей та культурної спадщини і традицій народу. Функція виховання спрямована на подолання людиною свого егоцентризму, споживацьких орієнтацій та формування національної солідарності, розширюючи свідомість людини, групи до усвідомлення інтересів інших людей, усієї спільноти. Під впливом національної ідеї громадянами засвоюється національний досвід, традиції та культурні цінності, що сприяє формуванню світогляду, політичної позиції та адекватних їм стандартів і форм суспільної активності. У такому контексті національна ідея відіграє важливу роль у процесах соціалізації особистості.

Національна ідея виконує свої функції в суспільстві за умови, коли еліта адекватно її формулює та пропагує (поширює) у народних масах. Саме еліта як активна ініціативна меншість і суспільно-творча сила, на думку Д.Донцова, "формує неясну для "неусвідомленої" маси ідею, робить її приступною цій масі і, нарешті, мобілізує "народ" для боротьби за цю ідею" [3, с. 290]. Отже, еліта сприяє усвідомленню широким загалом національної ідеї, яка, за твердженням В.Липинського, "вже є в стані несвідомості", а також втіленню цієї ідеї. Без сили прикладу "національної аристократії" (В.Липинський) національний ідеал для широкого загалу стає незрозумілим, національні цінності знецінюються, держава перестає бути засобом реалізації національних інтересів, а національна ідея починає втрачати свою привабливість. Національна ідея, національні цінності натомість є основою для досягнення нормативного консенсусу серед груп еліти в період суспільних трансформацій, появи функціонально зінтегрованої еліти, яка здатна

формувати стабільні системи уряду, що характеризуються різними способами політичної репрезентації інтересів [8, с. 33-34]. Як переконливо показав Д.Донцов у праці "Дух нашої давнини", із духовного занепаду еліти розпочинається занепад нації [2].

Отже, функціональний аспект дає змогу визначити національну ідею як знання про глибинну сутність та призначення свого народу, яке на рівні індивідуальної та соціальної психології трансформується в національний світогляд, який у політичній ідеології набуває рис конкретної програми політичної діяльності з чітко окресленим національним ідеалом, навколо якого еліта та народні маси консолідуються в націю з метою реалізації спільних національних інтересів та захисту національних цінностей, що забезпечує її стабільний і поступальний розвиток.

Висновки. Українська національна ідея покликана об'єднати суспільство для вирішення наявних викликів, загроз і небезпек національній безпеці нашої країни, консолідувати українське суспільство, розв'язуючи регіональні, соціальні, етнічні та релігійні суперечності та протиріччя на межі тисячоліть та зміни історичних епох, для подолання кризи сучасної техногенної (індустріальної) цивілізації. Важливість національної ідеї визначається функціями, які вона покликана виконувати в суспільстві, а саме: націєтворення та націогенези, методологічну, світоглядну, ідеологічну, прогностичну, інтеграційну, мобілізаційну, модернізаційну, стабілізаційну, функції національного виховання та соціалізації. Тому для України так життєво важлива національна ідея як духовна передумова існування нації, спрямовувальна сила її національного і суспільного розвитку.

Перспективний напрям досліджень. Подальший розвиток дослідження, яке започатковане в цій статті, буде пов'язаний з формуванням теоретико-методологічних засад державної політики національної безпеки України на засадах української національної ідеї, враховуючи її функціональний аспект.

Список використаних джерел

1. Вевйорка М. Нова парадигма насильства / М. Вевйорка // Демони миру та ангели війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби. - К. : Політ. думка, 1997. - 508 с.
2. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. - Дрогобич : Відродження, 1991. - 342 с.
3. Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов. - Лондон ; Торонто : [б. в.], 1966. - 363 с.
4. Кісь Р. Аспекти національної ідеї / Р. Кісь. - К. : Укр. видавн. спілка, 1997. - 27 с.
5. Мала енциклопедія етнодержавознавства / редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. - К. : Довіра ; Генеза, 1996. - 942 с.

6. *Фартушний А.* Національна ідея як динамічна система духовних вартостей / А. Фартушний // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. - Вип. 1. - С. 12-38.

7. *Фартушний А.* Українська національна ідея як підстава державотворення / А. Фартушний. - Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львів. політехніка", 2000. - 308 с.

8. *Burton M.* Elity a rozwój demokracji / Michael Burton, Richad Gunther, John Higley. - Warszawa, 1993. - 165 с.

Валерій Шахов,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри державної політики

та управління політичними процесами НАДУ

Вадим Мадіссон,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри політології, філософії

та україністики Київського національного

університету технологій та дизайну

Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України

У статті розглядаються питання, пов'язані з визначенням сутності поняття "національний інтерес", його роллю в забезпеченні національної безпеки та формуванні державної політики. Аналізується вплив глобалізаційних процесів на характер і зміст національних інтересів країни, на розуміння сутності державного суверенітету, визначається роль геополітичного фактора в даному контексті, розглядається проблема формування сучасної української геостратегії в контексті боротьби за реалізацію національних інтересів і забезпечення національної безпеки країни.

Ключові слова: державна політика, національний інтерес, національна безпека, геополітика, зовнішня політика, глобалізація, геостратегія.

The paper issues connected to the definition of the essence of the concept of "national interest", its role in ensuring national security and public policy making. The influence of globalization on the nature and content of the national interests, the understanding of state sovereignty, defined the role of geopolitical factors in this context, the problem of the formation of the modern Ukrainian geo-strategy in the context of the struggle for the realization of national interests and national security of the country.

Key words: public policy, national interest, national security, geopolitics, foreign policy, globalization, geo-strategy.